

DZIRDĚT MOCARTU

DZIRDĒT MOCARTU

Zinātnisku rakstu krājums

2007

ISBN: 978-9984-9907-9-8

© Jāzeps Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas Zinātniskās pētniecības centrs

Pateicība firmai SIA DEEM
un personīgi Edmundam Mickum

Sastādītāja un atbildīgā redaktore: prof., *Dr. art.* Lolita Fūrmane

Zinātniskā redaktore: *Dr. art.* Baiba Jaunslaviete

Kopsavilkumu tekstu redaktori: Valentīna Bērziņa (vācu val.),
Īrisa Vīka un Brigita Stroda (angļu val.)

Recenzenti: *Dr. art.* Arnolds Klotiņš, *Dr. art.* Armands Šuriņš

Attēli no Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas un
Latvijas Nacionālās operas fondiem

© Titullapā mākslinicka Ilmāra Blumberga zīmējums

© Andra Tones foto

© Valda Bisenicka atdzejojums

Vāka noformējums, datorsalikums: Gatis Greibers

Nošu datorteksts: Līga Mucenicce

Poligrāfija: SIA "Apgāds Mantojums"

Saturs

- 7 Priekšvārds
- 13 Lolita Fūrmane **Humanitātes templis jozefīniskajā Vīnē. Mocarts un viņa brāļi**
Kopsavilkums vācu valodā
- 69 Ineta Kivle **V.A. Mocarts un mūzikas pārdzīvojums fenomenoloģiskā skatījumā**
Kopsavilkums angļu valodā
- 85 Jānis Torgāns **Vērojumi par mažora un minora attiecībām V.A. Mocarta mūzikā**
Kopsavilkums vācu valodā
- 109 Georgs Pelēcis **Polifonija V.A. Mocarta mūzikā un četros viņa *studiju semestros***
Kopsavilkums angļu valodā
- 149 Jeļena Ļebedeva **Dažas temporālā aspekta izpausmes V.A. Mocarta operās *Figaro kāzas* un *Dons Žuans***
Kopsavilkums angļu valodā
- 187 Diāna Baibusa **Faktūras īpatnības V.A. Mocarta klaviersonātē *F dur KV 332***
Kopsavilkums angļu valodā
- 209 Baiba Jaunslaviete **Menueta traktējums V.A. Mocarta daiļradē: formas un mūzikas valodas īpatnības**
Kopsavilkums vācu valodā
- 251 Ilma Grauzdiņa **V.A. Mocarts un viņa mūzika mācību grāmatu lappusēs**
Kopsavilkums vācu valodā
- 275 Mikus Čeže ***Burvju flauta Rīgas vēsturē***
Kopsavilkums angļu valodā
- 305 Sērens Kirkegors **Esejas *Par muzikāli erotisko fragments***
Valda Bisenicka atdzejojums
- 306 Personu rādītājs

V.A. Mocarts un mūzikas pārdzīvojums fenomenoloģiskā skatījumā

Filosofi¹ vienmēr ir interesējušies par mūziku kā vienu no pamatotākajiem veidiem, kas ļauj izteikt cilvēka transcendentālās konstituēšanās vietu kosmosā, atzīst 20. gadsimta fenomenologs Alfrēds Šics (Schütz; 1899–1959). Šo interešu ietvaros pētnieka uzmanību ir saistījusi Volfganga Amadeja Mocarta mūzika, par kuru A. Šics raksta:

Cilvēka satikšanās ar cilvēku c i l v ē c i s k o t ā [t. i., jēgpilnā – I. K.] pasaulē – lūk, Mocarta galvenā tēma. Ar to ir izskaidrojams viņa mākslas apbrīnojamais cilvēciskums. Viņa pasaule paliek cilvēciska pat tad, kad tajā ielaužas transcendentais. Burvju flautas svētā valstība, Dona Žuana pārdabiskie notikumi pieder cilvēciskotajai pasaulei. Tie vēsta par cilvēka vietu Kosmosā cilvēciskotos jēdzienos².

Mocarta mūzika izsaka šim komponistam vien piemītošu jēgpilnu pasauli, tā saista mūziķus, filosofus, māksliniekus, ikvienu klausītāju. Ikkatru tā uzrunā citādāk, ikreiz tā aizskar kādu vēl nesajustu dvēseles šķautni. To apliecina arī atšķirīgām domāšanas tradīcijām piederošu filosofu nemitīga pievēršanās Mocarta mūzikai. Par šo tēmu raksta gan kultūrfilosofi, gan dzīves filosofi un fenomenologi.

Šajā rakstā vispirms aplūkošu mūzikas pārdzīvojuma fenomenu kā notikumu apziņas plūsmā. Pēc tam pievērsīšos Mocarta mūzikai filosofu skatījumā, ņemot par pamatu 20. gadsimta 50. gados tapušo Alfrēda Šica darbu *Mocarts un filosofi*.

Fenomenoloģisks mūzikas skatījums atšķiras no muzikoloģiskas analīzes. Atšķirība starp fenomenoloģiju un mūzikas zinātņi ir to izmantotajās metodēs, jēdzienos, izvirzītajos mērķos, īsāk runājot – piederībā dažādām zinātņu sfērām.

- **F e n o m e n o l o ģ i j a** pieder filosofijas sfērai; mūzika šeit nav patstāvīgs izpētes objekts – tā aplūkota kā apziņas tvērumā esošs jēgpilns fenomens. Mūzikas pārdzīvojums apziņā konstituē gan pašu mūziku, gan mūzikas *skanējuma laika* pārdzīvojumu un *pārdzīvojuma laiku*, gan apziņas *intencionālās* un *iekšējās laikapziņas* struktūras. Tādiem jēdzieniem kā *melodija*, *tonis*, *skaņa* fenomenoloģijā ir cita nozīme nekā muzikoloģijā. Fenomenoloģija pēta, kā konstituējas jēga un kopīgs mūzikas pārdzīvojums.
- **M u z i k o l o ģ i j a** pieder pie mākslas zinātnēm. Mūzika tajā ir galvenais pētījuma objekts, un, analizējot to, tiek lietotas īpašas metodes, kas būtiski atšķiras no fenomenoloģiskas pieejas. Mūzikas zinātne, vēsture, ārpus fenomenoloģiskās tradīcijas esošie filosofijas virzieni *strādā* ar jau izveidotām jēgām – pamato, skaidro tās, izsaka viedokli, meklējot atbildes, k a s ir Mocarta mūzika, k ā d a tā ir.

Vienlaikus gan mūzikas zinātne, gan filosofija (ieskaitot fenomenoloģiju) pieder pie garazinātnēm. Šo jēdzienu tradicionāli mēdz attiecināt uz zinātnēm, kuras aplūko cilvēka gara (prāta un dvēseles) darbību un tās rezultātus – mākslu, mūziku, literatūru, filosofiju.

Mūzika ir cilvēka radīta māksla, tā vienmēr pauž cilvēka sapratni par sevi pašu, par laikmetu un vēsturisko tradīciju. Arī filosofija ir cilvēka gara un prāta radošās darbības sfēra. Gan filosofija, gan mūzika vienmēr ir cilvēciskotas, garā un domās pastāvošas pasaules, tās nav sastingušas, bet allaž konstituējas no jauna, atrodas nemitīgā iekšējā mainībā un attīstībā.

Fenomenoloģija ir ietekmīgākais filosofijas virziens 20. gadsimtā, uz tā bāzes ir attīstīties eksistenciālisms, pilnveidojas hermeneitika. Var nodalīt sociālo, mākslas un

daudzveidību, pārdzīvojumu dziļumu amplitūdā no jutekliskā līdz transcendentajam.

Viens no iemesliem, kādēļ filosofi raksta par Mocartu, ir viņa operu varoņu spēja ietvert dvēseles pārdzīvojumos transcendentu. Tieksme atrast subjektīvajā transcendentu ir fundamentāla filosofiska problēma, kas iesākas jau ar Svētā Augustīna (*St. Aurelius Augustine*; 354–430) iekšējā laika meklējumiem, Dieva pārdzīvojumu dvēsēlē un turpmākajā filosofijas attīstības gaitā nemitīgi atgriežas filosofu uzskatos.

Arī E. Huserla apziņas filosofijā ir detalizēti raksturotas attiecības starp imanento un transcendentu. Minēšu viņa tēzi, ka *vienīgi apziņa ir tā, kurā tiek konstituēts jelkas transcendentis kā kaut kas tāds, kas no tās nodalāms*²⁰. Attiecinot E. Huserla vārdus uz Mocarta mūziku, varam teikt, ka apziņā konstituētā Mocarta mūzikas pasaule vienlaikus izsaka transcendentu sfēru. Šī sfēra atskaņojuma laikā imanenti piemīt gan operas interpretiem, gan klausītājiem. Operas norises gaitā līdz ar ikdienišķām darbībām konstituējas dievišķais un dēmoniskais kā *cilvēciskotajai* pasaulei piederoši.

Cilvēciskotā pasaule ir Mocarta mūzikas galvenā tēma, un šī pasaule dzīvo laika dimensijā. Orķestris kopā ar dziedājumu veido operas laika plūdumu, kas vieno gan mūziķus, gan klausītājus. Tā ir kustība iekšējā pārdzīvojuma laikā; mēs tiekam iekļauti procesā, kuru A. Šics Anrī Bergsona (*Bergson*; 1859–1941) ietekmē nosauc par laika ilgstamību²¹. Tas ir apdzīvots laiks, kurā mēs komunicējamies viens ar otru un esam iesaistīti kopīgā darbībā. A. Šics attiecina iekšējo laikapziņu uz darbības teoriju. Jebkura darbība ir orientēta uz pagātnē jau notikušo vai nākotnē gaidāmo. Kopīgā darbībā iekļauti cilvēki konstituē kopīgu, intersubjektīvu jēgu.

A. Šica filosofijā skatītā intersubjektīvas pasaules veidošanās nav radikāli jauna ideja, jo sakņojas E. Huserla fenomenoloģijā. Tomēr akcenti atšķiras: uzsverot kopīgu darbību kā sociālās jēgas veidotāju, fenomenoloģija iegūst citas aprises. A. Šica sociālā fenomenoloģija raisās horizontālā līmenī un aplūko darbībā iesaistītus cilvēkus, viņu attiecības, lietas,

notikumus. Intersubjektīvā pasaule ir ne tikai *Es* noteikta, bet ietver arī *Citus* ar viņu konstituētajām garīgajām pasaulēm. Operas personāži, katrs savā ziņā neatkārtojams, darbojas kopā, veidodami intersubjektīvu situāciju. Šajā pasaulē ienāk arī pārējie – mūziķi, diriģents, režisors, klausītāji – visi, kurus vieno kopīgs operas pārdzīvojuma laiks. A. Šics to sauc par *kopīgu mūzikas radīšanu*, kuru raksturo: 1) *Mēs* kopības veidošanās, kuras pamatā ir daudzu cilvēku vienlaicīgs pārdzīvojums, kopīgs noskaņojums; 2) kopīga komunikatīvā situācija, kas rodas mūzikas procesā un kurā konstituējas skaņdarba jēga. Tādējādi mūzika ir veids, kā būt kopā ar citiem pasaulē, kurā empātija ir noteicošā intence.

Mocarta mūzika vieno mūs kopīgā jūtu strāvojumā, kuru vēlāk analizējam, skaidrojam, izstāstām viens otram. Bet vērtējuma sākums ir tiešais mūzikas pārdzīvojums kā notikums cilvēka apziņas plūsmā.

Mocarta mūzikā mēs dzirdam un saklausām to, ko esam apjēguši sevī. Mēs skaidrojam Mocartu, izejot no savas iekšējās garīgās pasaules. Jo vairāk ļaujam Mocarta mūzikai izpausties savā vēsturiski mainīgajā dotībā, jo vērienīgāk ar daudzveidīgo interpretāciju kopumu radām tās patiesību.

W.A. Mozart and music experience from the standpoint of phenomenology

Summary

Analysis of Mozart's music from phenomenological point of view is based on classical standpoints elaborated by Edmund Husserl such as returning back to things themselves, starting from the givenness of thing, looking at music as a meaningful phenomenon and an object of time.

Looking at music from phenomenological point of view and pretending that phenomenology is the philosophy that makes the phenomenon of Mozart's music clear can raise protest – music does not change on the basis of different approaches to it: phenomenological, metaphysical, musicological and historical. Operas of Mozart are the same as they are. Phenomenological approach gives a very clear aspect of music as experienced, of Mozart's music as grasped in time of its sounding. First of all phenomenology is the philosophy about essence. Essence is an absolutely given structure of consciousness and on the basis of it we can implicitly affirm that music occurs and we listen to it. In the process of listening occurs formation of meanings of music.

The constitution of meaning, on the one hand, testifies uniqueness of Mozart's music as a concrete meaningful phenomenon – the concrete performance of Mozart's opera constitutes with concrete meanings. Music is not primordially given in experience, music is a phenomenon that flies in and goes away from a stream of consciousness. Meanings vary in time and are different for different persons, but the possibility of the constitution of meaning is given a priori as an intentional stream of consciousness. On the one hand there is unique phenomenon of Mozart's music, but, on the other hand, there are such essences given a priori as intentionality of consciousness and inner time consciousness.

Alongside with classical phenomenology created by Edmund Husserl there is analysis of music in Alfred Schütz phenomenology that looks at music as a common experience. The author in his work *Making music together* looks at music as an intersubjective phenomenon that includes musical work, composer, listener and performance. Meaning of

musical work constitutes in active, common experience of time of sounding music. His other work *Mozart and philosophers* is not a clear phenomenological investigation, but, at the same time, it raises up a very important phenomenological question about transcendence and immanence. Uniqueness of Mozart is in capability of grasping of transcendental divine world in everyday experience.